

„Gyökerek” a Dolinkából*

Ha azt mondom Wolfgang Amadeus Mozart, azt mondod Salzburg, ha azt mondom Bartók Béla, azt mondod Kodály Zoltán, ha azt mondom Mozart és Bartók, azt mondod emlékévként 2006-ban. Azonosságok és különbségek egy osztrák és egy magyar muzikuszseni utóéletében. Mindkettőjük munkássága jól ismert, jelen van a nemzetközi zenei élet mindennapjaiban s mindketten jubilálnak az idén: Mozart 250, Bartók 125 évvel ezelőtt jött a világra.

Az előbbi géniusz születési helye összeforrott nevével, utóbbiról jószerivel csak a lexikonokból tudni, hogy a Torontál megyei Nagyszentmiklóson született. A Mozart-jubileumot az egész világ számon tartja, Bartókról önnön hazájában sem tudnak annyit, mint illene. A Mozartkügelek kétes népszerűsége az Ő esetében nem kívánatos ugyan, de a budapesti metrószerelvényekben rendezett kiállítások sem jelenthetnek áttörést jelentőségének felismertetésében. Általában együtt emlegetik kor- és pályatársával, a szintén nagy formátumú komponistával és népzene-tudós Kodállal, s ez egyikükhöz sem méltatlan párosítás. De ebből nem világlik ki az a differentia specifika, az a „fenséges tűz”, amely Bartók szeméből, kutató, kicsit szigorú tekintetéből sugárzott, nem érzékelhető szikár lényének, alkotószellemének az a különleges habitusa, amely – akarva-akaratlanul – mintegy humanisztikus példázatként jelenik meg a magyar művészetben, a modern európai zene huszadik századi történetében s egyáltalán a világ kulturális örökségének tárházában.

„Azelőtt nem hittem, míg magamon nem tapasztaltam, hogy valakinek művei tulajdonképpen életrajznál pontosabban jelölik meg életének nevezetes eseményeit, irányító szenvedélyeit” – írta Bartók Béla 1909-ben és ezzel sokat segít most nekünk, a születésnapját – pontosabban Őt magát és maradandó művészetté nemese-dett muzsikáját – igaz szívvel ünnepelni szándékozókna, hogy túl a biográfiai tényeken, egyrészt mindig a minőséget képviselő alkotásokban, másrészt életének, munkásságának elvszerűségében, tudatosságában találjuk meg szellemi hagyatékának igazi értékét. Valami hasonlót vetett papírra Kodály is 1946-ban, Bartók halálát követően: „Elment. Boldogok, akik segíthettek neki a védekezésül maga köré vont drótsövénnyel elbontásában. Az ittmaradtak dolga, hogy megnyissák az utat művei előtt: hadd jussanak ezek a művek oda, ahová szánva voltak: az emberek szívébe.”

Itt és most archív felvételről már hallottuk Bartók hangját: a *Cantata profana*-t, *A kilenc csodaszarvas* történetét mondta el saját fordításában. Mi sem természetesebb, hogy az emlékest keretében zenéje is felcsendül majd, nem is egy alkalommal. Egy jegyzetíró azonban nem képes ilyen autentikus lenni, csak szavakkal, gondolatokkal tehet valamit azért, hogy a bartóki oeuvre reálisan, hitelesen ítéltessék meg minél

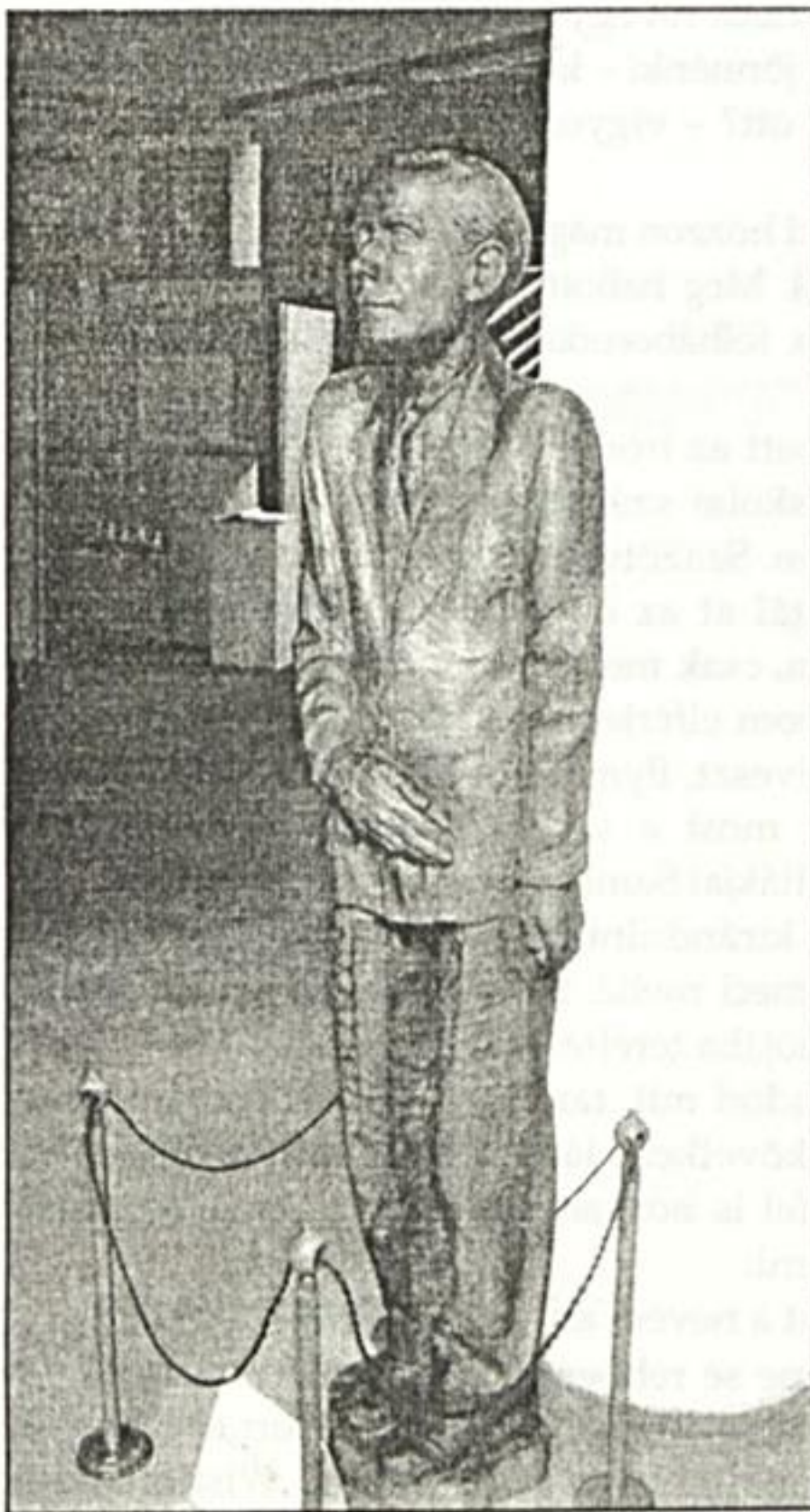
Elhangzott Salgótarjánban, a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban a *Palóc Parnasszus* című pódium-újság 2006. április 10-i, költészet napi Bartók-élmékestjén.

szélesebb körben, a közönség – József Attilával szólva – „okos gyülekezetében”. Hogy minél többen tudják meg róla, hogy miközben komponált, előadott, írt, kutatott és gyűjtött, aközben a székelyek, a csángók, a dunántúliak eredeti népzenejének felmagasztalásával nagyon sokat tett a magyar népművészet, folklórkincs továbbörökítése érdekében. Zárkózott, kevés beszédű, távolságtartó ember volt ugyan, mégis képes volt rábírní a szabódó ismeretleneket a Felvidéken éppúgy, mint Erdélyben, hogy énekeljenek bele tölcséres fonográfjába. A tőlük tanultakat, az ősi elemeket szellemesen dolgozta fel, s – mint Csáth Géza írta róla – zenéjének „liükte-tése Petőfi hetvenkedő, harsány poémáira emlékeztet”, „fantáziabirodalma” Adyra hajaz, csakhogy „vidámabb, szarkazmusa derültebb.” Bartók felbecsülhetetlenül nagy szolgálatokat végzett a nemzeti kultúra gazdagítása folyamatában, de nem vonta ki magát semmiféle kapcsolat, hatás alól... „csak tiszta, friss és egészséges legyen az a forrás!” – vallotta, beemelve látókörébe a Kárpát-medencében ősidők óta együttélő nációk egymásra ható, egymást keresztező, megtermékenyítő művészetét, zenei anyanyelvét is. Vezérelve „a népek testvérré-válásának eszméje” volt, „a testvérré válásé minden háborúság és minden viszály ellenére...” Tudta és vallotta, hogy „a parasztek között békesség uralkodik, a gyűlölködést másfajtajúak ellen csak felsőbb körök szítanak!” Ezzel az irtózáttal önmaga is szembetalálkozott s olyan erős volt szabadságvágya és felelősségtudata, hogy nem tehetett mást, mint oly sokan az akkori vészterhes Európában tették: önkéntes száműzetést választott, idegenbe, Amerikába emigrált. Felülemelkedvén a nemzeti és a haladó, a népi és urbánus szemlélet mesterséges és rossz dichotómiáján, megmaradt hű magyarnak, de kétségkívül világpolgár is lett a történelem és részben saját akaratából. Talán ez is az oka, hogy haló porai negyvenhárom év után megérkeztek ugyan Magyarországra, szellemisége azonban, – amelynek értékeit életében és hazájában nem méltón becsülték – ha mostanság felgyorsult ütemben is, még mindig csak tart hazafelé.

„...öntörvényű konok csillag” írta Nagy László egyik remek versében, a *Bartók és a ragadozóknak*, találóan jellemezve e halhatatlan muzsikus életfilozófiáját, művészi hitvallását, amelyet ezekben a napokban – s egyáltalán a jubileumi év során – sok helyütt méltatnak, de ez itt a *Palóc Parnasszus*. Mi egy kicsit másként, ránk jellemző módon is szeretnénk Őt ünnepelni. Arról nincs tudomásunk, hogy járt itt, bár miért lenne kizárt, hiszen tavaly a József Attila centenárium kapcsán a *Palócföldben* például felvetődött, hogy a költő esetleg megfordult városunkban is. Arra azonban szívesen apellálunk, hogy 1965 augusztusában a Magyar Televízióban bemutatott Bartók-film, a *Concerto* képi világát Salgótarján akkoriban még csak formálódó új építésze adta (az alkotók között a fiatal Korill Ferenc is ott volt), s szívesen látjuk e helyütt is ifj. Szabó István *Bartók* szobrát, amelyet a művész jó húsz évvel ezelőtt mintázott lágy ívű diófarönkből csupán élvezetből, saját öröme-re. A benczúrfalvai műteremből éppen a *Palóc Parnasszus* stábja mentette ki az életnagyságú szobrot, – amely jól emeli ki Bartók belső hangra figyelő személyiségét, a zene által átlényegített törekeny alkatát, – hogy jelen legyen a róla szóló megemlékezésen és esetleg végleges helyre találjon a város valamelyik kulturális intézményében. S ki tudja, hogy az idők folyamán hány helyi képzőművészt, költőt, írók ihletett már meg Bartók művésze, sorsa, mennyi alkotás várja még a nyilvánosságot. Egy másik filmhez, a nemrégiben – először 2001-ben – bemutatott *Gyökerekhez* is sok közünk van nekünk, nógrádiaknak. Egyik szerzője és operatőre a kiváló rendező

Gaál István, Salgótarján szülötte, aki a pásztói „Varázsvölgy”-ben nőtt fel. Gerlicepusztára (Hrlicára) – ahol Bartók a *Piros alma leesett a sárba* című „parasztdalt” – megkülönböztetendő az addig „népdalnak” hitt népies műdaltól – vendéglátójának cselédjétől, a kibédi Dósa Liditől hallotta s elhatározta, hogy felkutatja azt a kincsestárat, amelynek e dalban a nyomára bukkant – (szóval Gerlicepusztára) menet Gaál István útja szülővárosán át vezetett s bekattant neki egy gyerekkori emlék: „a Dolinkában mindig megcsodáltam a fenyők víz mosta mezítelen gyökereit. Hát-ha megvannak még. Nem nagy kitérő. Megvannak. Hál’Istennek.” – rögzítette a készülő filmről írott jegyzetében. Így lett mintegy címszereplője a *Gyökereknek a mi szláv hangzású Dolinkánk*.

Mondandómat – a múzsák testvérisége jegyében – Radnóti Miklós szavaival zárom, aki a következőket írta 1944-ben, Dési Huber István halálakor: „Ember vigyázz, figyelj meg jól a világot... hordozd szívedben... és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte, hogy más legyen.” Bartók Béla tudta, hogy mit kell tennie, nem tehet róla, hogy a világ eleddig nem az Ő példáját követte...

**Ifj. Szabó István: Bartók Béla szobra
a Balassi Bálint Megyei Könyvtár kiállításán**